

Endonezya'daki Para Vakıfları Mevzuatı ve Uygulamaları*

İskandar İskandar**

Hadi Sofuoğlu***

Öz

Bu çalışma, Endonezya'da 2004 tarih ve 41 sayılı vakıflar kanunu çerçevesinde uygulanan para vakıfları kanununu ve bu kanunun Endonezya'daki uygulamasını incelemeyi ve analiz etmeyi amaçlamaktadır. Para vakıfları, Endonezya'daki yeni vakıf türlerinden biri olup özellikle Endonezya ekonomisini durgunluktan kurtarmada hayli işe yaramıştır. Son zamanlarda Endonezya'da para vakıfları, toplum ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak için kullanılabilir İslâmî bir finansal araç haline gelmiştir. Endonezya'daki para vakıfları, 2004 yılında kabul edilen 41 sayılı kanuna göre faaliyet göstermektedir. Bu kanun, para vakıflarının fonlarının toplanması, yönetimi ve dağıtımıyla ilgili düzenlemeleri içermektedir. İslâm hukukuna göre, çoğu alim para vakıflarının caiz olduğunda birleşmektedir, ancak vakıf türleri ve bu türlerin koşulları konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Endonezya'da para vakıfları toplumda yaygın ve kabul gören bir uygulamadır. İnsanlar, para bağışında bulunarak veya para yoluyla vakıf kurarak bu uygulamayı gerçekleştirirler. Her iki yöntem de toplumun ekonomik güçlenmesi, eğitim ve sosyal programların finansmanı için kullanılır. Para vakıfları, hisse senetleri, sigorta poliçeleri ve kira sertifikaları gibi çeşitli finansal araçlarla desteklenir.

Anahtar kelimeler: Vakf, Para vakıflar, İslam Hukuku, Endonezya

Cash Waqf Legislation and Its Implementation in Indonesia

Abstract

The purpose of this study is to examine and analyze the law of cash waqf and its implementation as delineated in "Law No. 41 of 2004 concerning Waqf." Cash waqfs represent a burgeoning form of waqfs in Indonesia, particularly notable in periods of economic stagnation. Their development has rendered them a significant Islamic financial instrument, which is instrumental in addressing community needs. Cash waqf operations in Indonesia adhere to the provisions of Law No. 41, enacted in 2004, which governs the collection, management, and distribution of cash waqf funds. Within the framework of Islamic jurisprudence, the permissibility of cash waqf is widely acknowledged, albeit with varying perspectives on foundational types and associated conditions. In Indonesian society, cash waqfs are prevalent and socially accepted. Individuals partake in this practice either through direct cash donations (direct cash waqf) or by establishing a waqf with monetary contributions. Both approaches are employed to foster community economic empowerment and to support educational and social initiatives. Noteworthy among the contemporary models of cash waqf instruments are stock waqfs, waqfs of insurance policies, and Cash Waqf Linked Sukuk (CWLS).

Keywords: Waqf, cash waqf, Islamic law, Indonesia

* DOI: 10.16971/vakiflar.1505246

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: Ekim 2023 / October 2023

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Mayıs 2024 / May 2024

** Dr., e-mail: iskandar.lon@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8473-7047>

*** Dr. Öğretim Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü; İzmir-Türkiye; e-mail: hadi.sofuoglu@deu.edu.tr; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5210-8257>

Giriş

Vakıf tarihinden kısaca bahsedecek olursak, insanlık tarihinde vakıfların iktisadi hayatın birçok aşamasında önemli bir yer tuttuğunu görürüz. Mesela, antik Mısır tarihine baktığımızda vakıflar firavunlar döneminde iktisadi bir girişim olarak tarih sahnesinde yerini aldığını müşahade ederiz (García, 2014: 246). Kaynaklarda belirtildiğine göre bu dönemde Mısırlılar topraklarını ve binalarını din adamı keşişlere ikamet yeri veya ibadet yeri olarak vakfediyorlardı (Dallal, 2004: 31).

İslâm tarihinde ise bir nevi ilk vakıf, Medine'de bulunan Küba Camisi için kurulmuştur (Kasdi vd, 2022: 187-188). Bu cami 622 yılında Medine'ye hicret eden Hz. Peygamber tarafından inşa edilmiştir. Bu camiden sonra merkez olarak bilinen ikinci cami Medine şehrinde bulunan Mescid-i Nebevî'dir. Mescid-i Nebevî'nin inşası ve gerekli diğer mali ihtiyaçların giderilmesi için aynî ve nakdî fonların toplanması gerekiyordu. Müslümanlar da bu çağrıyla kulak vererek mallarını infak etmişler, caminin inşası ve toplumun ihtiyaçları için katkıda bulunmuşlardı (Kasdi vd, 2022: 187-188).

Daha sonraki süreçlerde İslâm toplumunda ve medeniyetinde vakıf sistemi Müslümanlar tarafından hayli geliştirilmiştir. Örneğin, Mısır'da en eski İslâmî eğitim kurumu kabul edilen El-Ezher Medresesi vakıf akdiyle bağışlanan arazi üzerinde 972 tarihinde inşa edilmiştir (Mahadi ve Yakubu, 2015: 43). El-Ezher'in inşası ve kurulması, bir vakıf kurumu inşası olarak müslümanların ortaya koyduğu başarılarından en önemlisi sayılmaktadır (Kuran, 2001: 885).

Vakfedilen mülkiyetler topluma sosyal, iktisadi ve hukuki açıdan yarar sağlarlar. Vakıf sistemi, rekabetçi olmayan ve dışlanamayan kamu malları sağlayarak, geleneksel ekonomilerde sıklıkla ortaya çıkan kamu malları arzı eksikliğinin üstesinden gelmeye yardımcı olan çok sayıda fayda sağlar. Vakıflar ayrıca gönüllü bağışlar, azalan vergi yükü ve artan tüketici ve üretici fazlası yoluyla ekonomide daha iyi gelir dağılımına katkıda bulunabilir (Çizakça, 2000: 8).

Türkiye, Bangladeş, Kuveyt, Brunei, Mısır, Irak, Suriye, İran, Pakistan, Suudi Arabistan, Ürdün, Fas ve Sudan gibi Müslüman dünyasında vakıfların gelişimine bakıldığında, vakıfların gelişmiş olduğu ve topluma büyük faydalar sağladığı görülmektedir (Çizakça, 2000: 44; Iskandar ve Sofuoglu, 2023: 68). Endonezya'da da vakıflar ancak son yirmi yılda gelişmeye başlamıştır. Bağımsızlık döneminden 2000'li yıllara kadar Endonezya'daki vakıf varlıkları sadece medreselerin kurulması, camilerin inşası ve mezarlık alanlarıyla sınırlı olarak geliştirilmiştir (Saptono vd, 2021: 76). Endonezya dünyanın en büyük Müslüman nüfusuna sahip ülkesi olduğu için Endonezya'da vakıfların daha yenilikçi bir biçimde ve topluma daha geniş faydalar sağlayabilmek için daha çeşitli sektörlerde geliştirilmeye devam edilmesi çok önemlidir. Endonezya'da vakıfların daha ileri bir yönde gelişmesini desteklemek için, vakıf varlıklarının kendilerini koruyacak yasal bir şemsiye haline gelebilecek düzenlemelere sahip olması gerekmektedir. Endonezya Ulema Konseyi'nin (MUI) 2002 yılında bir fetva yayınlaması ve ardından 2004 tarihli 41 sayılı Vakıf Kanunu'nun çıkarılması Endonezya'da vakıfların gelişiminde kaydedilen ilerlemelerden biridir (Rizal, 2016: 3). Bu yasa aynı zamanda Endonezya'da para vakfının uygulanmasına da olanak sağlamıştır.

Para vakıfları konusuna gelince, öncelikle Mısır'da Eyüboğulları Hanedanlığı döneminde başlamış ve günümüze kadar sözkonusu para vakıfları yöntemi uygulanagelmıştır (Islam, 2015: 3). Genel olarak vakıf sistemi İslâm tarihinde uygulanmış ve iktisadi hayatta yerini almıştır. Para vakıfları da İslâm hukukunda caiz kabul edilmiştir.(Hassan, Karim ve Karim, 2019: 60). Para vakıfları, Osmanlı İmparatorluğu döneminde popüler hale gelmiş ve sadece topluma büyük faydalar sağlamakla kalmamış, aynı zamanda o dönemde devlet gelirlerinden biri haline gelmiştir (Aslan, 1998: 113; Kaya, 2003: 189; Çiftçi, 2004: 80; Doğan, 2017: 274).

Şu anda para vakıfları, finansmana ihtiyaç duyan insanlara yardım etmek için birçok ülke tarafından uygulanmaktadır. İster kamu tesislerinin inşası için finansman olsun, ister işletme sermayesi için finansmana ihtiyaç duyan insanlar için finansman olsun. Birçok ülke nakit vakfını başarıyla uygulamıştır. Örneğin Malezya, Bangladeş, Kuveyt, Singapur, Brunei, Hindistan, Mısır, Irak, Suriye, İran, Pakistan, Suudi Arabistan, Ürdün, ve Endonezya gibi İslâm ülkeleri modern dönemde para vakıflarını uygulamayı başarmışlardır (Asni ve Sulong, 2017: 235; Suwaidi, 2011: 22). Bu ülkelerin para vakfını uygulamadaki başarısı, onu denetleyen mevzuatın varlığından ayrılamaz. Bu çalışmada Endonezya'da para vakfının mevzuata bağlanması ve bu mevzuatın ardından Endonezya'da para vakfının gelişimi ele alınacaktır.

1. Endonezya'da Hukuk Sistemi

Endonezya hükümeti, 1945'te bağımsızlığını ilan ettikten sonra ülkesinde ekonomik, sosyal veya yasal anlamda her açıdan kontrolü ele almıştır. Ancak takdir edilir ki toplum tarafından benimsenen her şey olağan halinde devam etmiştir. Örneğin hukuk sistemi açısından çoğu Avrupa devletinin kullandığı 'Medeni Hukuk' Endonezya'daki varlığını sürdürmüştür. Bununla beraber ülkede halkın aşına olduğu örf ve adetlerin yanı sıra İslâm hukuku da varlığını resmî olarak sürdürür. Bu açıdan ülkenin hukuk sistemi geçiş dönemi yaşayan Orta Doğu ülkelerinde olduğu gibi karma bir sistemden oluşmaktadır.

Bağımsızlığın ardından Endonezya'daki hukuk sistemi, ülkenin ulusal ideolojisi anlamına gelen Pancasila (devletin beş temel ilkesi) devletin temel normu haline gelmiştir. Daha sonra 1945 Anayasası da bir devlet anayasası olarak şart koşulmuştur. Pancasila ve 1945 Anayasası, yasaların veya diğer türev yasaların oluşturulmasının temelidir. Endonezya'daki hukuk sistemi çoğulcu bir sistemdir. Yani Endonezya, gruplar halinde olduğu kadar katmanlı ve katmanlı bir sisteme sahiptir. Bu katmanlar, sosyal sınıflar, kültürel gruplar, etnik gruplar ve dini topluluklar gibi farklı özelliklere sahip gruplar şeklinde olabilir.

Genel olarak, Endonezya'daki yasa ve düzenlemeler hiyerarşisi şöyledir: Öncelikle 1945 Anayasası en temelde kişilerin uyması gereken hukuk normudur. Bu anayasadan sonra bakılması gereken yer kanun hükmünde yasa, yani Anayasaya dayanarak oluşturan yasalar, Cumhurbaşkanlığı kararname, hükümet yönetmelikleri, bakanlık kararname ve bölgesel düzenlemelerdir (Sitompul, 2021: 190).

2. Endonezya'da İslâm Hukuku

Endonezya'da İslâm'ın VII. yüzyılda Açe şehri üzerinden yayılmasıyla beraber İslâm Hukuku da bölgede uygulanmaya başlamıştır. Endonezya toplumu sosyolojik ve kültürel anlamda İslâm hukukunu uygulamış, belli dönemlerde hükümet sisteminden çıkarılsa dahi toplumda varlığını her zaman sürdürmüştür (Baba, 1995: 159).

Hollanda sömürgeciliği döneminde (1596-1945), Hollanda sömürge hükümeti fiilen batı hukukunu uygulamaya çalışsa da İslâm toplumu tarafından halen uygulanan İslâm hukuku varlığını sürdürmüştür. Buna rağmen, İslâmî Şeriat üzerindeki kısıtlamalara rağmen Hollanda sömürge hükümeti, İslâm hukukunun uygulanmasını kabul etmiştir. İslâm hukukunun bu şekilde tanınması, Britanya İmparatorluğu'ndan Hollanda İmparatorluğu'na yeniden geçiş ve Japon hükümdarlığı dönemleri de dahil olmak üzere devam etmiştir.

Bağımsızlık döneminde, Endonezya'da çoğunluğu Müslüman olan halkın İslâm hukukunu uygulamak zor olduğu görülmüştür. Bunun nedeni, devlet ideolojisi olarak Pancasila'nın ve yasal dayanak olarak 1945 Anayasası'nın seçilmesidir. Bu nedenle, İslâm bilim adamları İslâm hukukunun biçimlendirilmesi için mücadele etmiştir. 1945 Anayasası, İslâm hukukunun uygulanmasını içermese de İslâm hukuku hala Müslüman olan Endonezya halkı için geçerlidir.

Endonezya, yeni bir düzene girerken, ulusal gelişmeyi izlemeye devam ediyor. Bu gelişme, Devlet Politikasının Taslağı'nın formülasyonunu ve yeni bir Endonezya yasasının oluşturulmasını gerektiriyor. Hükümet, Pancasila ve Anayasası'nın ulusal güvenlik önlemlerini almak için kısa bir süre önce harekete

Endonezya'daki Para Vakıfları Mevzuatı ve Uygulamaları

geçti. Yeni Endonezya yasası, genel dini hukuku (İslâm hukuku dahil) ana unsuru olarak barındıran ve birleştiren yasal hükümler içermelidir. İslâm hukukunu ulusal hukuk haline getirme çabalarının hukuki temelidir (Hasibuan, 2021: 55-56).

Endonezya'da İslâm hukukunun resmileşmesi sömürge döneminde başlamış ve bağımsızlığa kadar devam etmiştir. İslâm hukukunun zaman içinde ulusal hukuk sisteminin bir parçası haline gelmesiyle birlikte resmileşme süreci kademeli olmuştur. Müslüman toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için evlilik, vakıf, İslâmî bankacılık, hac yönetimi ve Açe'de İslâmî mahkemelerin ve Şeriat mahkemelerinin kurulması gibi çeşitli kanunlar çıkarılmıştır (Yanlua, 2019: 23). İslâm hukukunun resmileştirilmesi, İslâm hukukunun kanun ve nizamnamelere dönüştürülmesi ile gerçekleştirilir. Kanuni düzenlemelerde İslâm hukukunun konumu giderek daha açık hale gelmektedir. Ulusal İslâm hukuku mevzuatı, İslâmî Evlilik ile ilgili 1974 tarihli 1 Kanun ve Mülk Edilen Arazi Vakfına İlişkin Kanun gibi yasaları içermektedir (Saebani, Falah ve Djaliel, 2011: 119).

İslâmî yargı kurumlarının Endonezya'daki konumu, Yargı yetkilerine ilişkin 1970 tarihli 14 sayılı Kanuna dayalı olarak güçlü bir konuma sahiptir. Dolayısıyla şer'î mahkeme bir devlet mahkemesidir, yani hükümet tarafından kurulan ve Müslümanlara uygulanan resmî bir mahkemedir (Hambali, 2021: 54). Dinî mahkemelerin varlığı, onların yetkilerine ilişkin 1989 tarihli 7 sayılı Kanun'un kabul edilmesiyle daha da netleşmiştir. Dinî mahkemenin yetkisi, evlilik, miras, vasiyetler, hibeler, bağışlar ve sadaka dahil olmak üzere medeni hukuk alanlarını kapsar. Örnekleri verilen alanlardan anlaşılacağı üzere Dinî mahkemelerin yargı yetkisinin aile hukuku (ahvâl-i şahsiye) üzerinde olduğu söylenebilir. İslâm hukukunun formatı, Zekât Yönetimine ilişkin 1999 tarihli 38 sayılı İslâm Hukukunun Derlenmesine ilişkin Başkanlık Talimatı veya 1991 tarihli 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Talimatında görülebilir (Al Amruzi, 2015: 181).

Reform dönemi yani 1998 yılından itibaren İslâm hukukuna talep artmış ve bu dönem Endonezya'da İslâm hukuku gelişmeye başlamıştır. Gerçek anlamda İslâm hukuku toplum hayatında uygulanmaya başlamış ve kapsamı medeni hukuk meseleleriyle sınırlı kalmayarak kamu hukuku alanına da yayılmıştır.

İslâm hukukuna dair gösterilen bu çabalar toplumun her kesimi tarafından teşvik edilmiş, İslâm hukukunun değerlerini yansıtan çeşitli kanunlar ve yerel düzenlemelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kanunlar arasında Zekât Yönetimi Kanunu, Hac Teşkilatı Kanunu, Şeri'at Bankacılığı Kanunu, Vakıflar Kanunu, Ahlaksızlığın Ortadan Kaldırılması ve Önlenmesine Dair Bölgesel Yönetmelikler, Kur'an Okuma Zorunluluğuna İlişkin Bölgesel Yönetmelik ve öğrenciler ve gelinler için Fuhuşun Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bölgesel Yönetmelik gibi düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler, sadece medeni hukuk konularında değil, aynı zamanda kamu hukuku alanında da geniş bir kapsama sahiptir.

3. Para Vakıfları Tarihi ve Teorik Kavramı

Para vakıfları Hz. Peygamber ve sahabe döneminde bulunmayan bir uygulamadır. Peki İslâm hukuku bu uygulama konusunda nasıl bir tutum sergilemiştir?

Literatür araştırmasının sonucuna göre mezhep imamları para vakıflarının İslâm hukuku bakımından caiz olup olmadığı konusunda farklı görüşlere sahiptirler (İbn Abidin, 1994: 517; Mauluddin ve Rahman, 2018: 50-51). Fakat âlimlerin birçoğu para vakıflarının caiz olduğunu söylemişlerdir. Para vakıflarıyla ilgili hukukçular arasında ortaya çıkan görüş farklılığı, bir malın vakfedilmesi için ebedi olması gerektiği şartından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden bazı İslâm hukukçuları sadece vakıf olarak kullanılabilir taşınmaz mallardan bahsetmeye odaklanmışlar dolayısıyla para vakıflarından söz etmemişlerdir (İbn Abidin, 1994: 517). İslâm hukukçularının diğerleri ise kalıcı olma şartıyla taşınır mallarla vakıf yapılmasına izin vermişlerdir (Kudame, 1985: 374).

Âlimlerin çoğunluğuna göre vakıf icra edilirken vakıf malına konulan ebedi/kalıcı şartı irade beyanı (sıyga) esnasında belirtilmelidir. Dolayısıyla vakfedilen malın belirli bir zaman sınırı olmayıp (ebedidir) süresizdir. Bu görüş Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezhepleri tarafından ileri sürülmüştür. Maliki Mezhebi ise vakıf icrasında bu ebedi olma cümlesinin (sıyga te'bid) okunmasını şart koşmazlar ve vakfın sonsuza kadar veya belirli bir süre içinde yürütülmesini şart koşarlar.

Para vakıfları konusunda, âlimlerin görüşleri üç kategoriye ayrılmaktadır:

- 1) Maliki âlimleri, vakıfta ebedî (te'bîd) olma şartının bulunmadığını belirtmektedirler. Para vakıflarıyla ilgili sorunlar vardır; zira paralar ebedî olmasa bile kullanılmadığı takdirde değerleri düşecektir. Dolayısıyla Maliki mezhebinde, vakfedilen malın ebedî olması şartı aranmamaktadır. Ayrıca, İmam Malik'in geleneğe dayanarak at ve silah vakıflarını onayladığı iyi bilinmektedir. Bu vakıf, taşınabilir vakıf olarak kategorize edilir. Maliki mezhebi, vakıf icrasını sonsuza kadar veya belirli bir süre için yapılabilecek sadaka ibadetinin türlerinden biri olarak sınıflandırmıştır. Bu nedenle, vakıf işlerinde belli bir süre şartı aranıyorsa, para veya diğer taşınır (menkul) mallar gibi uzun süre dayanan malların vakıf malı olması konusunda bir sorun teşkil etmez.
- 2) Hanefi, Şafii ve Hanbeli alimleri, tabiatı gereği ebedî (te'bîd) olmayan para vakıflarını yasaklarlar. Bu alimler, vakfın irade beyanının ebedî olarak vakfın amacını içermesi gerektiğini belirtirler. Vakfedilecek malların ebedî olması ve kullanılmadan özünü değiştirmeden veya yok etmeden kullanılabilmesi gerektiğine inanırlar. Dolayısıyla, bu alimlere göre, uzun sürmeyen para vakıfları geçersizdir çünkü vakfedilen para kullanıldığında değeri düşecek veya azalacaktır. Bu nedenle para için ebediyet koşulu aranmamaktadır. El-Muğni eserinde, vakıf mallarının kalıcı olması ve sürekli fayda sağlaması gerektiği belirtilmiştir. Vakıf malları, o malın kendisi yok olursa veya benzer şeyler olursa bile menfaat sağlamalıdır ve bu şartı para vakıfları karşılamadığından yasaktır (Kudame, 1985: 374).
- 3) Hanefi, Şafii ve Hanbeli âlimlerine göre bir vakıf için vakfedilecek mal te'bîd (kalıcı) nitelikte olmalıdır. Onlara göre vakıf malı olabilmesi için o mal kalıcı olması şartını koymuşlardı. Ancak, vakıf malından elde edilen para kullanılabilir ve sonrasında asıl değeri ile değiştirilebilir veya yatırım yapılarak kâr elde edilebilirse, buna izin verilir. Bu, vakıfta vakfedilecek malın kalıcı (ebedî) niteliği şartını koyan hukukçuların temel ilkelerine uygun bir durumdur. Hanefi ve Maliki hukuçularının çoğu ile İbn Teymiyye bu durumu kabul etmiştir.

Ayrıca Hanefi mezhebinin iki öğrencisi İmam Muhammed ve Ebu Yusuf da para vakfının geçerli olduğunu belirtmişlerdir. Ebu Yusuf'un para vakfına cevaz veren görüşü, örfün sebep olarak kullanılmasıdır. Örf haline gelen paranın vakfı caizdir. İmam Muhammed'in görüşü ise, kendi zamanında ve ülkesinde geçerli olan örfe tabi olduğu gibi, kendi zamanından sonra ve başka ülkelerde ortaya çıkabilecek örflere de tabidir. İmam Şafii, Ebu Yusuf gibi, nihayetinde örfe tabi taşınır malların vakfını onaylar. Bu menkul vakfına para da dâhildir. Dahası, örf konusunda neredeyse Muhammed eş-Şeybani kadar esnektir, çünkü istihab kavramını ortaya atmıştır. Sonuç olarak, Şafii mezhebinin bazı mensupları da para vakfına cevaz vermektedir (Çizakça, 2000: 29-30).

Fıkıh kitaplarında en az tartışılan taşınır malın vakfedilmesi konusu, para vakıflarının konusudur. Bu husus, kitaplarda tarım aletleri, kitaplar, savaş malzemeleri gibi taşınır (menkul) malın vakfının örneklerini gösteren âlimlerin bakış açısından görülebilir. Ancak Osmanlı döneminde para vakıfları sistemi uygulanmaya başladığında, bu dönem ve bu dönemden sonraki âlimler bu konuyu tartışmaya başladılar.

Amacına bakıldığında vakfın amaçlarından biri ihtiyaç sahiplerine fayda sağlamak olduğundan dolayı para vakıfları sistemi, İslâm ümmetine daha fazla fayda sağlayabilecek vakıf sistemlerinden biridir. Bu tür faydalar, Osmanlı döneminde uygulanan nakit para vakıflarının faydalarından görülebilir. Ayrıca İslâm ülkelerinde uygulanan para vakıflarının başarısı, İslâm ümmeti üzerinde büyük bir etki yaratmıştır (Chowdhury, Ghazali, ve Ibrahim 2011: 12162; Asni ve, Sulong 2017: 241).

4. Endonezya'da Vakıf Hukuku

Endonezya'da vakfın gelişimi, İslâm'ın yayılmasıyla paralel olarak ilerlemiştir. İslâmî öğretilerin yayılması döneminde, camilerin yanı sıra ritüel faaliyetlerin ve İslâmî öğretilerin öğretilmesi için bir merkez olarak kullanılacak bir medrese ihtiyacı ortaya çıkmış ve birçok kişi tarafından tesis edilmiştir. Vazirler, dersler ve sohbet aracılığıyla topluma yaptıkları vakıf faaliyetleri vakıf uygulamalarının zaman zaman yaygınlaşmasına neden olmuştur. Böylece, bir toplulukta ihtiyaçların vakıf varlıkları kullanılarak karşılanması mümkün hale gelmiştir, örneğin mezarlıklar, yetimhaneler ve diğer tesisler.

Endonezya, bağımsızlık öncesi dönemde İngiltere, İspanya, Fransa, Portekiz, Hollanda ve Japonya gibi birçok ülkenin sömürgeleştirdiği bir ülke konumundaydı. Hollanda, en uzun süreli sömürge yönetimini uygulayan ülke olup bu dönem 350 yıl sürmüştür. Hollandalılar, sömürge dönemi boyunca kamu düzenini kontrol ve sürdürmek amacıyla birçok yönetmelik çıkarmışlardır (Yanlua, 2019: 18). Bu yönetmeliklerden biri de vakıf varlıklarıyla ilgili olup vakıf arazilerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi amaçlanmaktadır.

1905 yılında, 6196 sayılı ve 435 sayılı iki genelge yayınlanmıştır. Bu genelgeler, Müslümanların ibadet yerlerinin bir listesinin oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Liste, her caminin cuma namazı için kullanılıp kullanılmadığı, sahipleri tarafından vakıf veya başka bir adla tedavülden çekilen tüm taşınmazlar hakkında bilgi içermelidir. 6196 sayılı genelgeye göre, arazi bağışlamak isteyen topluluklar veya bireylerin, yerel ilçe başkanından izin almaları gerekmektedir. Başvurular, vakfın yeri ve kuruluş amacı açısından naip tarafından değerlendirilmektedir.

1945 yılında Endonezya'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından, vakıflarla ilgili düzenlemeler Din Bakanlığı tarafından denetlenmeye başlandı ve daha esnek hale getirildi. Bağımsızlık sonrasında, ilk vakıf yönetmeliği Din Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. 1949 tarihli 33 sayılı ve 1950 tarihli 8 sayılı yönetmeliklerde vakıfların araştırılması, tespit edilmesi, tescil edilmesi ve bakımının denetlenmesi gibi konular Endonezya Hükümeti ve Din Bakanlığının ana görevleri veya çalışma alanları arasında yer almaktadır (Hasibuan, 2021: 56).

1958 yılında, 2 numaralı Endonezya Cumhuriyeti Din Bakanı Yönetmeliği'nde Endonezya Din Bakanlığının görevleri, yapısı ve liderliği hakkında belirtilen görevler arasında, umumi ve cami vakıflarının araştırılması, tespit edilmesi, tescil edilmesi ve denetlenmesi, vakıflarla ilgili konuların Tarım ve İçişleri Bakanlıkları ile birlikte düzenlenmesi yer almaktadır (Hasibuan, 2021: 57). Ayrıca, 1958 tarihli B/1/735 numaralı Din Bakanı Yönetmeliği'nde, Din Bakanlığı bünyesinde bulunan Diyanet İşleri Bürosu'nun görevleri arasında umumi ve cami vakıflarının araştırılması, tespit edilmesi, kayıt altına alınması, denetlenmesi ve İçişleri Bakanlığı ile birlikte devlet vakıflarıyla ilgili konuların düzenlenmesi bulunmaktadır. Bu düzenleme, vakıf varlıklarının teknik yönetimlerini yürüten bir kurumun atanmasıyla bağımsızlık öncesi döneme göre bir ilerleme kaydedildiğini göstermektedir (Herawati, 2011: 326).

Endonezya'da vakıf mevzuatı, vakıf varlıklarındaki gelişmeler ve ortaya çıkan sorunlarla birlikte hala gelişimini sürdürmektedir. Vakıf mallarını yönetme yetkisi, Din Bakanının 1969 tarihli ve 114 sayılı Kararnamesi ile daha da genişletilmiştir. 1975 tarihli ve 18 sayılı Merkezi Düzey yönetmelik bu vakıfların yönetiminin Diyanet İşleri Başkanlığı, Zekât, Vakıf ve Sosyal İbadetler Alt Müdürlüğünün yetkisi altında

olduğunu belirtmiştir (Nurdin, 2021: 438). İl/bölge düzeyinde İslâm Din İşleri alanındaki görevler ise Zekât, Vakıf ve Sosyal İbadet bölümlerinde toplanmaktadır (Sunandar vd, 2020: 4722). Bu, ilçe düzeyinde İslâm Din İşleri Başkanlığı'nın yetkisi haline gelir ve nihayetinde nahiye düzeyinde ise İlçe Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görev ve yetkisi altına girer.

Bağımsızlıktan sonra, vakıf yönetimi konusunda hükümet, çeşitli yönetmelikler çıkarmıştır. Özellikle arazi vakfıyla ilgili olarak, 6699 sayılı Kanun'da vakfın tartışılması özel olarak düzenlenmiştir. 1960 tarihli Tarım İlkeleri'ne (UUPA) özel önem verilerek hazırlanan 5 sayılı Kanununun 49. maddesi, arazi bağışlarının vakıf yoluyla yapılması durumunda hükümet düzenlemeleri tarafından korunacağını belirtmektedir (Humaira ve Lestari, 2021: 175). Bu madde, uygulama yönetmeliği olarak hükümet düzenlemelerini gerektirir. Ancak, bu düzenleme, hükümetin özellikle vakıf konusundaki ciddiyetini yansıtmakla birlikte, Müslümanların çıkarlarını sorgulayacak şekilde çıkarılmamıştır.

Endonezya'da vakıf kavramını tanımlayan kanun ve düzenlemelerin yürürlüğe girmesini takiben, hükümet 1977 yılında 28 sayılı Hükümet Yönetmeliği'ni yayınlamış ve bu yönetmeliğe, mülk arazi vakfıyla ilgili bir dizi uygulama yönetmeliği ve çeşitli talimatlar eşlik etmiştir. Söz konusu hükümet yönetmeliğinin çıkarılmasıyla, daha önce vakıfla ilgili olan ancak bu yönetmeliğe aykırı olan tüm yasalar ve yönetmeliklerin artık geçerli olmadığı ilan edilmiştir. Hükümet Yönetmeliği'nde vakfın tanımı, "bir kişi veya tüzel kişinin sahip olduğu mal varlığının bir kısmını ayırarak, onu İslâmî kurallara uygun olarak ibadet veya diğer kamu çıkarları için kurumsallaştıran yasal bir eylem" olarak belirtilmektedir. Vakıf, bir kişinin veya tüzel kişinin sahip olduğu mal varlığının bir kısmını, yani sahip olunan arazi şeklinde ayırarak, İslâmî öğretilere uygun olarak ibadet veya diğer kamu amaçları için sonsuza kadar kurumsallaştıran yasal bir eylemdir.

1977 tarihli 28 sayılı Hükümet Düzenlemeleri, vakıf kavramını, vakfın yasal gerekliliklerini, vakfın işlevlerini, vakfın bağışlanma ve tescil usullerini, değişiklikleri, vakfın ihtilafların çözümü ve denetimini, cezai hükümleri ve geçiş hükümlerini kapsayan yedi bölüm, on sekiz maddeden oluşmaktadır.

Vakfın gelişimi, 1991 tarihli 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Talimatı ile İslâm Hukuku Derlemesinin (KHI) onaylanmasıyla daha da belirgin hale gelmiştir. KHI'de vakıf konusu özel bir yer ayırarak üçüncü bölümünde ele alınmıştır. Hükümet Düzenlemeleri 1977 tarihli 28 sayılı 215 ile 228. maddelerinden oluşan, vakıfların tanımı ve mevzuatı hakkında detaylı bilgi vermektedir. Vakıf, 215 (1) maddesinde belirtildiği gibi, "Bir kişinin, bir grup insanın veya tüzel kişiliğin mülkünün bir kısmını ibadet veya diğer kamu yararı için ayırıp sonsuza kadar kurumsallaştırdığı yasal bir eylemdir, İslâm öğretilerine uygun amaçlarla". Maddede vakfın tanımı da bu malların devamlılığını ve belirsiz bir süreyi gerektirdiğini belirtmektedir. Bu, vakıf varlıklarının topluma fayda sağlayabilecek ebedî varlıklar olduğu anlamına gelir. Bu tanım, İslâm hukukundaki vakıf tanımıyla benzerlikler taşımaktadır (Santoso vd, 2023: 673).

1999 yılında Endonezya, Yeni Düzen hükümetinin devrilmesiyle birlikte reformlar gerçekleştirdi. Bu olayın ardından ülkede siyasi ve hukuki açıdan birçok değişiklik yaşandı. Hukuk alanında gerçekleştirilen reformlar, 1945 Anayasası'nda yapılan değişiklikten sonra üretilen en yüksek devlet düzenlemesi olan yeni yasaları doğurdu. Reform dönemi sonrasında kabul edilen yasalardan biri de 2004 tarihli 41 sayılı Vakıfla İlgili Kanun'dur.

2004 yılında çıkarılan 41 sayılı Kanun, Cumhurbaşkanı tarafından Vakıf Senedi taslağının onaylanmasıyla başlayan bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreç, fıkıh, sosyolojik analiz ve hukuki zemine dayalı hazırlanan Kanun Taslağı ile başlamış, ardından Zekât ve Vakıf Müdürlüğü'nün vakıfla ilgili bir yasa tasarısı hazırlama gerekçesi olarak akademik bir makale yayınlamasıyla devam etmiştir. Nihayetinde, Endonezya Cumhuriyeti Devlet Gazetesi'nin 2004/159 sayısında belirtildiği gibi, bu yasa 27 Ekim 2004 tarihinde Başkan Susilo Bambang Yudoyono tarafından onaylanmıştır (Santoso vd, 2023: 675).

Endonezya'daki Para Vakıfları Mevzuatı ve Uygulamaları

2004 yılında kabul edilen 41 sayılı Vakıf Kanunu ve onu takip eden 2006 tarihli 42 numaralı hükümet düzenlemeleri, vakıflarla ilgili yasal düzenlemelerin uygulanmasını destekleyen bir şemsiye yasa haline gelmiştir. Önceki dönemlerden farklı olarak, bu dönemde devlet yönetiminde bir şeffaflık ortamı oluşmuştur ve Endonezya, gelişmiş ülkeler tarafından demokratik bir ülke olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, devlet hukuku ürünlerinin oluşumu oldukça ilgi çekicidir. Hükümet, bu kanunun oluşumuna Diyanet Bakanlığı aracılığıyla büyük önem vermektedir. Aslında, vakıf kanunu taslağı hazırlama girişimi, Devlet Sekreterliği'ne sunulan bir öneriyle Din Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Bu kanun, Endonezya'da vakıf tarihi açısından yeni bir atılımdır, çünkü Endonezya Müslüman toplumunun inanç ve uygulamalarından farklı formülasyonlar içermektedir.

Bu atılım, özellikle para vakıflarıyla ilgilidir. 1999 tarihli Vakıf Kanunu ile vakıf mevzuatı sorunu çözüme kavuşturulmuştur. Bununla birlikte, vakıf fıkına ilişkin meseleler, MUI ve diğer İslâmî kuruluşlardaki alimler tarafından yayınlanan fetvalarla çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Ancak, fıkın temel özellikleri olan sosyalleşme ve hilafet konularındaki tartışmalar hala devam ettiğinden, bu alimlerin tüm sorunları çözme konusunda kesin bir tavırları olmayabilir.

5. Endonezya'da Para Vakfı Kanunu

Para vakıfları Endonezya'da yasal olarak tanınmaktadır, çünkü 2004 tarihli 41 Sayılı Kanun bu konuda bir düzenleme yapmıştır. Bu yasa, para vakıflarının Endonezya'da yasal bir çerçeve altında faaliyet göstermesine izin veren bir şemsiye kanun haline gelmiştir. Endonezya hükümeti, para vakıflarının uygulanması için çeşitli düzenlemeler ve yönergeler yayınlamıştır, bu da para vakıflarının Endonezya'da daha verimli ve daha büyük bir sosyal ve ekonomik etkiye sahip olabilmesi için bir referans noktası sağlar. Endonezya'da para vakıflarını düzenleyen özel düzenlemeler, aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1. Vakıflar ve Para Vakıflar İlgili Mevzuatı

No	Kanun ve Yönetmelik Adı	Yürürlük Yılı
1	41 Sayılı Vakıf Kanunu (para vakıfları dahil)	2004
2	Para vakıfların uygulanmasına ilişkin Endonezya Cumhuriyeti Hükümet Yönetmeliği 42 Sayılı	2006
3	Para Vakıf Kayıtlarının Yönetimine İlişkin Din Bakanlığının 4 Sayılı Yönetmeliği	2009
4	Din Bakanlığının 2013 Tarihli 73 Sayılı Taşınmaz Malların ve Para Dışındaki Menkul Varlıkların Vakıf Usullerine İlişkin Yönetmeliği	2013
5	Para Vakıf Formlarının Modelleri, Formları ve Özelliklerine ilişkin 2009 tarihli DJ.II/420 sayılı İslâm Cemaati Genel Müdürü Kararı.	2009
6	Vakıf Varlıklarının Yönetimi ve Geliştirilmesi Yönergelerine İlişkin Endonezya Vakıf Ajansı Yönetmeliği 01 Sayılı	2020

41 sayılı Kanun'un 2004 yılında yürürlüğe girmesinden önce, Endonezya Ulema Konseyi (MUI), 11 Mayıs 2002 tarihinde para vakıflarıyla ilgili bir fetva yayınlamıştır. Buna göre, bir kişi, bir grup insan, kurum veya ajans tarafından para şeklinde vakıf kurulabilir (Himpunan Fatwa Keungan Syariah, 2002: 409; Kasanah, 2019: 88). Bu tanıma menkul kıymetler de dahildir. Para vakıfları caizdir. Ancak, para vakıfları yalnızca Şeriat'a uygun olan amaçlar için kanalize edilebilir ve kullanılabilir. Vakfın asıl değeri korunmalı, satılamaz, bağışlanamaz veya miras olarak bırakılamaz. Bu fetva, Endonezya'daki Müslümanlar tarafından para vakıflarını oluştururken başvuru olarak kullanılmıştır, ancak Endonezya hükümetinden gelen bir kanun düzenlemesi yapılmadan önce geçerli olmuştur.

Endonezya'da para vakfı uygulamasına ancak son yirmi yılda başlanmış olması, İslâm ekonomistlerinin Endonezya'da para vakfını teşvik etme konusundaki iletişim yetersizliğini göstermektedir. Bu gecikmenin

nedenleri arasında, Endonezya'daki Müslümanların çoğunluğunun Şafii mezhebine mensup olması ve bu mezhebin bazı âlimlerinin para vakfına izin vermemesi bulunmaktadır. Bu durum, Endonezya'da para vakfının caiz olup olmadığı konusunda hâlâ bir tartışma olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, MUI'nin 2002 yılında para vakfının caiz olduğuna dair verdiği fetva, Endonezya'da para vakfını da içeren bir vakıf kanunu çıkarabilmenin önemli etkenlerinden biri olmuştur.

Vakıf Kanununun çıkarılma amaçları şu şekilde maddelenebilir:

- Vakıfla ilgili çeşitli düzenlemeleri belirlemektir
- Vakıf alanında yasal kesinliği garanti etmek
- Tüzel veya özel kişiliği bulunan nazır (vakıf yöneticisi), kuruluşlar ve tüzel kişiler için bir güvenlik duygusu sağlamak ve korumak
- Vakıf yönetmekle görevlendirilen taraflar için bir araç olarak sorumluluk duygusu geliştirmek
- Savunuculuk ve vakıf davalarının ve ihtilaflarının çözümü çerçevesinde bir kamu politikası koridoru oluşturmak
- Vakıf yönetiminin ve gelişiminin optimizasyonunu teşvik etmek
- Vakıfla ilgili düzenlemeyi, para vakıfları da dahil olmak üzere taşınmaz ve taşınır varlıkların vakfını da içerecek şekilde genişletmek

Vakıf Kanunu'nda vakıf meseleleriyle ilgilenen çeşitli taraflarca dikkate alınması gereken birkaç önemli madde vardır. Vakıflarla ilgili 2004 tarihli 41 Sayılı Kanun da dahil olmak üzere, Endonezya'da vakfın yönünün sadece vakıfların yararına olmadığı açıktır. Kanunun amacı yalnızca ibadet değil, aynı zamanda toplumu güçlendirmektir. Vakfın ekonomik ve verimli bir şekilde yönetimi ile ümmetin refahını artırılması hedeflenmiştir. 2004 tarihli 41 sayılı Kanun'a göre, para vakıflarının uygulanması giderek daha açık hale gelmiştir. Kanun, para vakıfları veya para vakıfları kelimesini açıkça belirtmektedir. Bu yasa aynı zamanda Endonezya'da para vakıflarının yaygın olarak uygulanması için bir kılavuz görevi görmektedir. Bu, yasanın varlığının Endonezya'daki para vakıflarının ve yönetiminin durumunu daha da açıklığa kavuşturduğu anlamına gelir.

2006 yılında Endonezya Hükümeti, 2006 tarihli 42 sayılı Endonezya Cumhuriyeti Hükümet Yönetmeliğini (PP) yayınladı. Bu yönetmelik, para vakıflarının uygulanmasını ayrıntılı olarak düzenler ve 2004 tarihli 41 sayılı Kanunda düzenlenmemiş konuları tamamlar. PP No.42 Madde 15'te özellikle vakıf varlıklarının şunları içerdiğini belirtir: taşınmaz nesnelere, para dışındaki taşınır nesnelere ve para şeklindeki taşınır nesnelere. Bu yönetmelikte para vakıflarının uygulanmasına ilişkin daha fazla açıklama 4. bölümde açıklanmaktadır.

Vakıf malları konusunda yetkili kurum olan Diyanet Bakanlığı tarafından para vakıflarının uygulanmasına yönelik birkaç ek yönetmelik daha çıkarılmıştır. Bu düzenlemeler şunlardır:

- a. Para vakıfları Kayıtlarının Yönetimine İlişkin 2009 Tarihli 4 Sayılı Din Bakanlığı Yönetmeliği
- b. Endonezya Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İslâmî Finans Kuruluşlarını Para Vakfı İşletmecisi Olarak Belirleyen Yönetmeliği
- c. Para vakıfları Formlarının Modelleri, Formları ve Özelliklerine İlişkin 2009 tarihli DJ.II/420 sayılı İslâm Cemaati Genel Müdürü Kararı

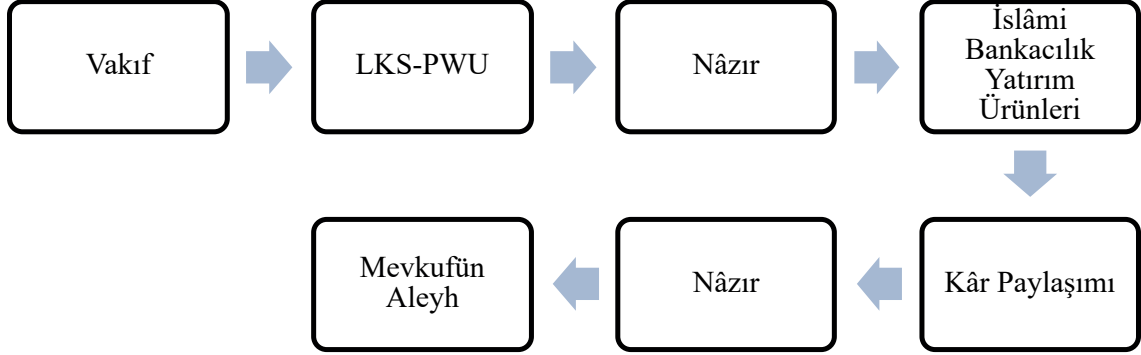
Bu düzenlemeler, para vakıflarının uygulanması ve yönetimi için kılavuz niteliğindedir. Temel olarak bu ek düzenlemeler, teknik ve idari konular ile 6599 sayılı Kanun'da ayrıntılı olarak açıklanmayan tüm hususları düzenlemektedir. 2004 tarihli 41 sayılı Kanun ve ayrıca 2006 tarihli 42 sayılı Hükümet Tüzüğü, toplum

Endonezya'daki Para Vakıfları Mevzuatı ve Uygulamaları

arasında vakfın uygulanmasına ilişkin her şeyin netleşmesi için de çok gereklidir.

Endonezya'da para vakfı uygulama yönetmeliklerinin yukarıda (b) şıkında belirtildiği şekilde uygulanması, Diyanet İşleri tarafından atanan Şeriat Finans Kurumları Para Vakfı İşletmecileri veya bilinen adıyla LKS-PWU aracılığıyla yapılabilir. Madde b'de belirtilen para vakfının uygulanması aşağıdaki akış yolu şekline göre:

Şekil 1: Para Vakıflarını İşletme Süreci



Yukarıdaki akış, para vakıflarına para yatırmak isteyen birinin atabileceği temel adımları göstermektedir. Buna göre:

- Para vakıflarına parasını vakfetmek isteyen bir vâkif, Endonezya Diyanet İşleri Bakanlığı tarafından belirlenen çeşitli İslâmî finans kuruluşlarını ziyaret edebilir.
- İslâmî finans kurumu, vakıfla ilgili çeşitli hükümleri kaydederek vakıf işlemini gerçekleştirecektir.
- LKS-PWU para vakıfları nâzırın hesabına kaydedecektir.
- Nâzırın hesabına giren para vakıfları, kullanılacak yatırım ürününün türüne göre belirlenir.
- Ürüne yapılan yatırımdan elde edilen kâr payı nâzıra verilecektir.
- Vakıf Kurumu/nâzır, para vakıflarının gelirlerini mevkufün aleyh'e dağıtacaktır.

2004 tarihli 41 sayılı Kanun, 27 Ekim 2004 tarihinde Endonezya Cumhuriyeti resmî gazetesinde yayımlandı ve para vakıflarını özel olarak düzenleyen ilk kanundur. Bu yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte, Endonezya'daki tüm vakıf düzenlemeleri, bu yasaya dayalı yeni düzenlemelerle çalışmadıkları veya değiştirilmedikleri sürece geçerli olmaya devam edecektir.

6. Para Vakfı Mevzuatının Ortaya Çıkış Sebepleri

Endonezya'da para vakıfları fikrinin ortaya çıkışı, toplumda meydana gelen sosyal sorunların üstesinden gelmek isteyen İslâm ekonomisinin gelişimine dayanmaktadır. Bu fikir kaybolmuş ve daha sonra Prof. M.A Manan tarafından yeniden diriltiştir. Bangladeşli ekonomi uzmanı Manan, yoksulların iş finansmanlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olmak için kullanılacak finansal araçları tanıtmıştır. Manan'ı para vakıfları ile finansmana yenilik getirmeye iten neden, vakıf arazisini teminat olarak kabul etmek istemeyen bankalardı, çünkü vakıf mülkiyeti bir kişinin veya grubun mülkü değil, mülkün faydalarını kullanma hakkıdır.

Bu söylem daha sonra Endonezya'daki uygulayıcılar ve İslâm ekonomistleri arasında yaygınlaştırılmıştır. Böylece Dompot Dhuafa Republika (DDR), Pos Keadilan Peduli Umat (PKPU), UII Yogyakarta ve diğer bazı kurumlar gibi çeşitli dini sosyal kurumlardan olumlu tepkiler aldı. Bu kurumlardan bazıları, bazı

programlarına tahsis edilmek üzere para vakıfları toplamaya başlamıştır; örneğin DDR, mobil hastane (ambulans) programı ve Smart Exelensia okulunun kurulması için vakıf malları toplamıştır.

Manan'a göre para vakıfları, İslâm tarihinde uzun köklere sahip olduğu için ciddi bir ilgiyi hak etmektedir. Para vakıflarının Osmanlı İmparatorluğu döneminde de başarıyla uygulandığı görülmüştür. Para vakfının o dönemdeki başarısı, para vakfının hastane, okul, dükkân, su kemeri, hamam vb. inşaatı gibi topluma büyük katkı sağlayabileceğinin bir örneği haline gelmiştir. Ancak bu başarı Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ile durmuştur. 20. yüzyılda Osmanlı devlet yapısının kendine özgü koşullarının vakıflara sağladığı olanaklar ortadan kalkmıştır. Aynı zamanda, 20. yüzyıl çok önemli iki gelişmeye tanıklık etmiştir: hisse senedi vakıfları ve kitle fonlaması (Çizakça, 2023: 9).

Manan'ın fikri, birkaç nedenden ötürü Endonezya'da ekonomik olarak geliştirilme potansiyeline sahiptir. Öncelikle, Endonezya'daki insanların çoğunluğu ya da yaklaşık 237 milyonu (%87) Müslüman'dır, dolaşısıyla 50 milyon Müslüman'ın 50.000 Rupiah (3,25 USD) para vakıfları yaptığı varsayılırsa, 2,5 trilyon rupiah (iki trilyon beş yüz milyar rupiah) toplanacaktır. Bu fonlar, paranın anapara değerinin korunabilmesi ve sonuçların toplum için kullanılabilmesi için şeriat garanti kurumları aracılığıyla yüksek düzeyde güvenlikle yatırılabilir. İkinci olarak, bu para vakıfları modelinin erişimi daha kolay olacak ve sadece zenginler değil orta gelirli de bu kurumlara katkıda bulunabileceklerdir.

Toplumun para vakıflarına yönelik olumlu tepkisi, çeşitli tarafların bu söylemi tartışmasını sağlamış ve bu söylem daha sonra yasalaşarak Endonezya'da para vakıflarının uygulanmasında yasal bir şemsiye haline gelmiştir. Bu düşünce aynı zamanda güçlü bir temel haline gelmiş ve daha sonra bir söylemden yola çıkılarak para vakıflarını da düzenleyen bir para vakıfları yasa taslağı hazırlanmıştır. Vakıf varlıklarını düzenleyen 1977 tarihli ve 28 sayılı önceki yönetmelikte para vakıflarından hiç bahsedilmiyordu.

Vakıf tasarısının hazırlanmasını takip eden bir sonraki adım olarak, Diyanet İşleri Bakanlığı Zekât ve Vakıf Geliştirme Müdürü, 26 Nisan 2002 tarihli ve Dt.1.III/5/BA.03.2/2772/2002 sayılı yazısıyla Endonezya Ulema Konseyi'ne (MUI) para vakıfları konusunda bir fetva talebinde bulunmuştur. MUI bu mektuba MS 28 Şeref 1423 H/11 Mayıs 2002 tarihli bir para vakıfları fetvası yayınlayarak yanıt vermiştir. Fetva, MUI'nin Müslümanlara para vakıflarının arazi ve bina gibi taşınmaz mallar dışındaki vakıflara alternatif olarak kullanılabilmesi anlayışını kazandırma çabasıdır. MUI tarafından yayınlanan fetva, 2004 tarihli 41 sayılı Vakıflar Kanunu'nun oluşturulmasında bir rehber olarak dikkate alınmıştır.

Buna ek olarak, 2004 tarihli 41 sayılı Kanunun çıkarılmasının birkaç amacı vardır. İlk olarak, bu kanun vakıf varlıklarının korunması için bir kılavuz görevi görmektedir. Bu kanun, vakıf varlıklarının herhangi bir kötüye kullanım olmaksızın vakfın amacına uygun olarak kullanılabilmesi için yasal koruma sağlamaktadır. İkinci olarak, bu kanundaki para vakfı düzenlemesi, verimli ve şeffaf bir şekilde yürütülebilmeleri için vakıf yönetim prosedürlerini düzenlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Üçüncü olarak, halkın sosyal ve dini amaçlarla vakfa katılımını teşvik etmek. Dördüncüsü, halkın refahını artırmak için vakfın ekonomik potansiyelinden yararlanmaktadır.

Vakıflar Kanunu Tasarısının ilk taslağının hazırlanması sürecinde hem ilk aşamada hem de ikinci aşamada hem içeride hem de dışarıda birkaç kez paylaşım aşamasından geçilmiştir. Bu, iç tarafların Vakıflar Kanunu Tasarısı çalışmalarına ilgili olduğu, dış tarafların ise İslâm ekonomisi uzmanları gibi vakfı verimli bir şekilde güçlendirme çabalarıyla ilgili olduğu anlamına gelmektedir.

7. Para Vakıfların Modern Enstrümanlar Olarak Uygulanması

Şu anda Endonezya'daki para vakıfları, vakıf fiyatlarını korumak, vakıf varlıklarına değer katmak ve topluma daha fazla fayda sağlamak için kullanılacak çeşitli biçimlerde geliştirilmeye devam etmektedir. En sık uygulanan modellerden biri de vakıfların belirli bir amaç için kullanılmak üzere bir vakıf yönetim

Endonezya'daki Para Vakıfları Mevzuatı ve Uygulamaları

kurumuna belli bir miktar para vermesidir. Endonezya'da vakıf yönetiminde şu anda uygulanan birkaç vakıf modeli vardır.

a. Vakıf Hisseleri

Vakıf hisseleri, hisselerinin bir kısmını vakıf varlığı olarak belirleyebilen ve gelirleri/temettüleri halkın yararına kanalize edilen bir iş adamı tarafından yürütülen vakıftır. Vakıf payları, malikin sahip olduğu tüm payların kârından da alınabilir. Hisse senetlerinden kar almak tamamen hissedarın hakkıdır. Pay sahipleri bağışlanacak paylar üzerinde tam yetkiye sahiptir. Çünkü önemli olan payların sonuçlarının itibari büyüklüğü değil, vakfın Müslümanların refahına uygunluğunun taahhüdüdür (Sulaiman ve Hasan, 2017: 177; Sulaiman, Hasan ve Mohd Noor, 2019: 2).

Modern hisse senedi vakıfları, Hz. Peygamber tarafından uygulanan ve İmam Züfer tarafından da benimsenen mudaraba ortaklığına çok benzeyen bir yöntem olan çeşitli şirketlerin hisseleriyle çalışır. Başka bir deyişle, hisse senedi vakıfları, bizzat Peygamber tarafından uygulanan ve tavsiye edilen gerçek anlamda kâr ve zarar ortaklığıdır (Cizacka, 2014, 10).

Uluslararası İslâm Fıkıh Akademisi, 26-30 Nisan 2009 tarihlerinde (1-5 Jumadil Ula 1430 H) Birleşik Arap Emirlikleri'nde gerçekleşen 19. konferansında hisse senedi vakıfları hakkında bir karar yayınladı. Bu konferans, vakfın icihadın kabulüne sonuna kadar açık olan fıkıh tartışmalarından biri olduğu temelinde vakfın mubahlığını içeren bir karar çıkarmıştır. Vakıf, Allah'a yakınlaşmak için yapılan ibadetleri içerir. Bu nedenle, vakfın şeriata uygun amaçları olmalı ve vakıf mevkufulün aleyh için faydasını gerçekleştirilebilir (International Islamic Fiqh Academy, 2009: 2).

Vakıfla ilgili şeriat metinleri, ebedî ve muvakkat vakıf, taşınır veya taşınmaz vakfı içerir, doğrudan bir açıklaması yoktur, ancak alimler, vakfın kapsamının çok geniş olduğunu ve şiddetle tavsiye edilen bir hayır işi olduğunu savunurlar. Hisseler, yasal olarak sahip olunması ve İslâmî öğretilere göre izin verilen bir ticarete dahil edilmesi şartıyla, vakıf olarak da bağışlanabilir. Şeriata göre hisse senetleri de sahip olunması gereken yasal mallar sayılır. Ayrıca, bu hisse senedi vakfının altında yatan yasal dayanak, vakıfla ilgili 2004 tarihli 41 sayılı Kanunun 16. Maddesidir. Kanun ve tüzük gereği para dışındaki taşınır mallar şeriat esaslarına aykırı olmamak kaydıyla aşağıdaki şekilde vakıf olarak temsil edilebilir (Direktorat Pemberdayaan Wakaf, 2006: 4).

1. Menkul kıymetler: Hisse senetleri, devlet tahvilleri, genel olarak tahviller ve para ile değerlendirilebilen diğer menkul kıymetler şeklindedir.
2. Fikri mülkiyet hakları: Telif hakkı; marka hakları; patent hakları; endüstriyel tasarım hakları; ticari sır hakları; entegre devre hakları; bitki çeşitliliği koruma hakları; ve diğer haklar.
3. Diğer taşınabilir nesnelere üzerindeki haklar: Taşınır malları üzerinde kira hakkı, kullanım hakkı ve gelirlerin kullanım hakkı; veya tahviller.

Bu açıklamadan yola çıkarak, hisselerin de değerli varlıklar olduğu ve vakıf hisselerinden sağlanan faydaların insanların güçlendirilmesi için çok anlamlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, fayda vakfı olarak adlandırılan hisse vakfının caiz olduğu görülebilir. Vakfın amacına uygun olarak faydaların hayra kanalize edilmesidir.

Literatürde Endonezya'da ne kadar vakıf hissesi olduğunu açıklayan herhangi bir veri veya makale bulunamamıştır. Ayrıca, hisse senedi vakfını düzenleyen yasaların varlığı, toplumun hisse senedi şeklinde vakıf yapması için bir rehber olabilir. Ancak bir araştırmada, Endonezya Vakıflar Kurulu'nun para vakıf ve hisse senedi vakfından elde edilen gelirleri topluma dağıttığını ortaya koymuştur. Vakıf hisselerinden elde edilen gelirler ayrıca %20 oranında cami inşasına, %10 oranında musalla inşasına, %10 oranında okul binalarının inşasına, %35 oranında İslâmî yatılı okulların inşasına ve %20 oranında sosyal, eğitim ve

sağlık için dağıtılmıştır (Syahbana, 2020: 9). Bulgular, vakıf hisselerinin Endonezya Vakıflar Kurulu tarafından Nazır olarak yönetilen topluluk tarafından uygulandığını göstermektedir. Vakfın sonuçları toplum tarafından da hissedilmiştir.

b. Sigorta Poliçesi Vakfı

Şeriat sigortası, Endonezya'da 1992'de Şeriat Sigorta İşletmelerine ilişkin 2 Sayılı Kanun'un çıkarılmasından bu yana yürürlüktedir. Daha sonra 1995 yılında Endonezya hükümeti, Endonezya'daki İslâmî sigorta şirketlerinin faaliyetlerini denetlemek ve düzenlemekle görevli Şeriat Sigorta Denetleme Kurumu'nu (BAPSY) kurdu. O zamandan beri, şeriat sigortası büyümeye devam etti ve Endonezya'da giderek daha popüler hale geldi. 2021 yılında Endonezya'da faaliyet gösteren ve çeşitli şeriat sigortası ürünlerini halka sunan 20'den fazla şeriat sigortası şirketi bulunmaktadır. Bu şeriat sigortası ürünü, tefecilik, garar (belirsizlik), maysir (spekülasyon) ve haram (yasak) gibi şeriat ilkeleriyle yönetilmektedir (Maksum, 2011: 37)

Sigorta poliçesi vakfı, bir kişinin aldığı sigorta yardımlarını ihtiyacı olan kişi veya kurumlara vakfetmesine (bağışlamasına) olanak tanıyan bir kavramdır. Bu bağlamda, sigorta yardımları sigorta bedeli, ölüm yardımları, kalıcı sakatlık yardımları veya poliçe sahibi tarafından alınan diğer yardımlar şeklinde olabilir. Endonezya'da sigorta poliçelerinin vakfı birkaç İslâmî sigorta şirketi tarafından yapılmaktadır. Bunun bir örneği, 2018 yılında "Wakaf Uang Patungan/Ortak Para Vakıfları" programını başlatan PT Asuransi Takaful Keluarga'dır. Bu program sayesinde müşteriler aldıkları sigorta bedelini yetimler, yoksullar ve doğal afet mağdurları gibi ihtiyaç sahiplerine bağışlayabilmektedir (Saputra, 2018: 23-24).

Sigorta poliçesi vakfı kavramı, Endonezya Ulema Konseyi (MUI) tarafından da topluma uzun vadeli faydalar sağlayabilecek bir hayırseverlik biçimi olarak kabul edilmiştir. Vakıf vasiyet sigortası poliçesi terimi 2012'den beri kullanılmaya başlanmıştır. Öyle ki 2016 yılında vakıf vasiyet sigortası poliçesi terimi, bu vakfın fetvasının caiz olmasıyla ilgili henüz yasallığa sahip değildir. 2016 yılında Endonezya Ulema Konseyi'nin Ulusal Şeriat Konseyi 2016 No'lu fetvasını yayınladı. 1 Ekim 2016'da imzalanan şeriat hayat sigortasında sigorta menfaatleri ve yatırım menfaatleri için bağışlara ilişkin 106/DSN-MUI/X/2016 sayılı bu fetva, 2012'den beri geliştirilen ve sosyalleşen şeriat sigorta poliçeleri için vasiyetname uygulamasına da cevap vermektedir (Saputra, Lita ve Nurhayati, 2020: 59).

Fetvanın yayınlanmasından sonra DSN MUI, şeriat sigorta poliçelerinin vasiyet vakfı terimini kullanmadı, ancak sigorta menfaatleri için vakıf terimini ve şeriat hayat sigortası için yatırım menfaatleri terimini kullanmayı tercih etti. Sigorta faydaları ve şeriat yatırım faydaları ile ilgili DSN MUI fetvasında, sigorta faydaları terimleri, yani felaket yaşayan taraflara veya onları almak için atanan taraflara devredilen teberru fonlarından kaynaklanan fon miktarı ve maksimum vakıf tutarı %45'tir. Yatırım faydaları, katılımcıların yatırım katkılarından ve yatırım getirilerinden kaynaklanan sigorta programı katılımcılarına devredilen bir dizi fondur. Ve bağışlanabilecek azami miktar, tüm mirasçılar aksini kabul etmedikçe, toplam servetin ve/veya terekenin en fazla üçte biridir (Sulistiani, 2018: 297).

c. Para Vakfı Bağlantılı Sukuk

Para Vakıf Bağlantılı Sukuk veya Cash Waqf Linked Sukuk (CWLS), Endonezya'da son yıllarda gelişen İslâmî finansal araçlardan biridir. CWLS, halktan vakıf fonlarını harekete geçirmek ve bunları daha geniş bir topluma fayda sağlayan sosyal ve ekonomik projelerin geliştirilmesi için kullanmak amacıyla ihraç edilen bir sukuktur.

Sukuk, şeriat ilkelerine uygun belirli projeleri veya faaliyetleri finanse etmek için şirketler veya hükümetler tarafından ihraç edilen bir İslâmî tahvil türüdür. Sukuk, bir ödeme vaadi yerine teminat olarak bir varlığa dayanması bakımından geleneksel tahvillerden farklıdır. Sukukta yatırımcılar, teminat olarak rehin verilen varlıktaki mülkiyet payını temsil eden sertifikalar satın alırlar. Varlıktan elde edilen gelir daha

Endonezya'daki Para Vakıfları Mevzuatı ve Uygulamaları

sonra yatırımcı tarafından yapılan yatırımın getirisini veya kar oranını ödemek için kullanılır. Sukukta faiz kavramı yoktur, ancak şeriat ilkelerine uygun olarak getiri veya kar oranı kavramı vardır (Maula Nasrifah, 2019: 71).

CWLS sukuk ihracından elde edilen fonlar, sosyal projelerin ve hayırseverlik faaliyetlerinin finanse edilmesine yardımcı olmak için bir vakıf fonuna yatırılır. Vakıf fonlarının yatırımı, şeriat ilkelerine uygun olarak bir vakıf yönetim kurumu tarafından yönetilecektir. Endonezya'da CWLS, cami, okul, yetimhane ve sağlık projelerinin inşası gibi çeşitli sosyal projeleri finanse etmek için kullanılmıştır. CWLS sukuku ayrıca doğal afet mağdurları ve yoksullar gibi ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmek için de kullanılmıştır.

Sukuk ve vakfın birleşmesi bazı İslâm iktisatçıları tarafından tartışılmıştır (Çizakça, 2016: 4-5). Bununla birlikte, Endonezya'da Maliki Mazhab'a atıfta bulunan geçici vakfa izin verilmesi nedeniyle, bu CWLS, Endonezya Vakıf Kurulu (BWI) tarafından çeşitli sosyal projeleri finanse edebilmek için çıkarılmıştır. Sukukun vade tarihinden sonra, CWLS'den elde edilen tüm gelirler sosyal programları finanse etmek ve ümmetin ekonomik olarak güçlendirilmesi için kullanılacaktır.

Endonezya'da hükümet, çeşitli politikalar ve düzenlemeler yoluyla CWLS'nin gelişimini teşvik etmiştir. Finansal Hizmetler Kurumu (OJK) 2019 yılında, bu finansal aracın ihracını ve yatırımını kolaylaştırma-ya amaçlayan CWLS ile ilgili bir düzenleme başlatmıştı. Buna ek olarak Endonezya hükümeti, CWLS de dâhil olmak üzere Endonezya'daki vakıf fonlarını yönetmek ve geliştirmekle görevli Endonezya Vakıflar Kurulu'nu (BWI) da kurmuştur. Endonezya'da CWLS'nin geliştirilmesinin, topluma fayda sağlayan sosyal ve ekonomik projeler için mevcut vakıf fonlarının miktarını artırması beklenmektedir. Ayrıca, CWLS'nin şeriat ilkelerine uygun finansal araçlar isteyen yatırımcılar için de cazip bir yatırım alternatifi olması beklenmektedir.

CWLS'in temelini oluşturan kanun, vakıfla ilgili 2004 tarihli 41 Sayılı Kanun'un 16. Maddesidir. Kanun ve yönetmeliklere göre para dışındaki menkul kıymetler de dahil olmak üzere şeriat ilkelerine aykırı olmadığı sürece vakıf olarak temsil edilebilir: Hisse senetleri; Devlet tahvili veya para olarak değerlendirilebilen diğer menkul kıymetler. Para Vakıf Bağlantılı Sukuk, kanuna göre bağışlanabilen bir para vakıf türüdür.

Sonuç

Para vakıfları, genellikle bireylerin bağışları veya hayırseverlerin katkılarıyla kurulur. Bu tür vakıflar, Endonezya'daki hukuki düzenlemelere göre kurulmalıdır ve kuruluşlarından itibaren Endonezya Vakıflar Kurulu'na kaydolmaları gerekmektedir. Vakıfların faaliyetlerinde uyulması gereken kurallar da belirlenmiştir ve vakıflar bu kurallara uygun şekilde hareket etmekle yükümlüdürler. Endonezya'daki para vakıfları, kuruldukları alanlarda birçok faaliyet yürütmektedir. Bu faaliyetler, vakfın amaçlarına ve kaynaklarının yeterliliğine bağlı olarak değişebilir. Örneğin, eğitim vakıfları okulların, kolejlerin ve üniversitelerin kurulmasına katkıda bulunurken, sağlık vakıfları hastaneler ve sağlık merkezleri kurarak sağlık hizmetlerine katkı sağlamaktadır.

Para vakıfları, fonlarını kullanırken, yönetim ve mali işlerinde uyulması gereken kurallara uygun hareket etmekle yükümlüdürler. Vakıfların gelirleri, faaliyetlerinden elde ettikleri gelirler, bağışlar, hayırsever katkıları ve diğer kaynaklarla sağlanır. Bu kaynaklar, vakıfların amaçlarına uygun şekilde kullanılmalıdır ve vakıf yönetim kurulu, kaynakların etkili bir şekilde yönetilmesi için çalışır. Endonezya'daki para vakıfları, toplumsal kalkınma için önemli bir rol oynamaktadır ve bu nedenle Endonezya hükümeti tarafından teşvik edilmektedirler. Vakıflar, sosyal sorumluluklarını yerine getirmek için faaliyet gösterirler ve ülkenin eğitim, sağlık, dinî hizmetler, sosyal hizmetler, kültürel faaliyetler ve spor etkinlikleri gibi alanlarda kalkınmasına katkıda bulunurlar.

Kaynaklar

- Ahmad, Nadzrah (2019). "Indonesian Islam during the Reign of Colonialism (1600-1942): An Historical Account of Challenges and Responses towards the Dutch Policies". *Journal of Islam in Asia*, 16 (1), 237–57.
- Amruzi, Muhammad Fahmi Al (2015). "Membumikan Hukum Islam Di Indonesia". *Al-Banjari: Jurnal Ilmiah Ilmu-Ilmu Keislâman*, 14 (2), 172–164.
- Aslan, Nasi (1998). "Osmanlı Toplumunda Para Vakıflarının Kurumsallaşmasında Rol Oynayan Faktörler". *Dinî Araştırmalar*, 1 (2), 93–119.
- Asni, Fathullah AlHaq Muhammad, ve JasniSulong (2017). "Cash Waqf and Its Application in ASEAN Countries ' Laws". *Jurnal Syariah*, 2 (25), 217–46.
- Baba, Sidik Haji (1995). "Aceh: Pusat Dakwah Islamiyah Pada Abad Ke 16 Dan Ke 18". *Jurnal Usuluddin*, (1), 158–68.
- Chowdhury, Md. Shahedur Rahaman, vd. (2011). "Economics of Cash WAQF Management in Malaysia: A Proposed Cash WAQF Model for Practitioners and Future Researchers". *African Journal of Business Management*, 5 (30), 12155–12163.
- Çiftçi, Cafer (2004). "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23 (36), 79–102.
- Çizakca, Murat (2023). "Waqfs Problematics of Revitalizing Ottoman Waqfs". https://www.academia.edu/108951047/Waqfs_Problematics_of_Revitalizing_Ottoman_Waqfs.
- Çizakca, Murat (2016). "Merging Waqf and Sukuk : Should We or Shouldn't We?". *Global Waqf Conference*, 1–17.
- Çizakca, Murat (2014). "The New Waqf Law Prepared by IDB/IRTI and the Kuwait Public Foundation: A Critical Assesment". *Waqf GDRI*. 1-22.
- Çizakca, Murat (2000). *A History of Philanthropic Foundations: The Islamic World from the Seventh Century to the Present*. Istanbul: Bogazici University.
- Dallal, Ahmad (2004). "The Islamic Institution of Waqf: A Historical Overview". *Islam and Social Policy*, 13.
- Direktorat Pemberdayaan Wakaf (2006). *Bunga Rampai Perwakafan*. Cakarta: Departemen Agama.
- Doğan, Mehmet (2017). "Vakıflar Genel Müdürlü Arşivindeki Vakfiyelere Göre Dramadaki Para Vakıfları". *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 273–87.
- García, Juan Carlos Moreno (2014). "Recent Developments in the Social and Economic History of Ancient Egypt". *Journal of Ancient Near Eastern History*, 1 (2), 231–61.
- Hambali, Azwad Rachmat (2021). "Kemerdekaan Hakim Dan Kemandirian Kekuasaan Kehakima Dalam Konsep Negara Hukum". *Kalabbirang Law Journal*, 3 (1), 47–57.
- Hasibuan, Mara Ongku (2021). "Hukum Islam Dan Lembaga Peradilan Agama Pada Awal Kemerdekaan". *Journal of Islamic Law El Madani*, 1 (1), 47–61.
- Hassan, M. Kabir, vd. (2019). "Experiences and Lessons of Cash Waqf in Bangladesh and Other Countries". *Revitalization of Waqf for Socio-Economic Development*. Londra: Palgrave Macmillan, Cham.
- Herawati, Andi (2011). "Kompilasi Hukum Islam (KHI) Sebagai Hasil Ijtihad Ulama Indonesia". *HUNAF: Jurnal Studia Islamika*, 8 (2), 321–40.

Endonezya'daki Para Vakıfları Mevzuatı ve Uygulamaları

- Himpunan Fatwa Keuangan Syariah (2002). "Wakaf Uang." Majelis Ulama Indonesia, Cakarta: MUI.
- Humaira, Humaira, ve Chadijah Rizki Lestari (2021). "Tinjauan Yuridis Perlindungan Hukum Terhadap Tanah Wakaf Yang Dilepaskan Demi Kepentingan Umum". *Jurnal Geuthèè: Penelitian Multidisiplin*, 4 (3) § 169-178.
- İbn Abidin, Muhammed Amin (1994). *Radd'l-Mukhtar 'Ala'l-Durr Al-Mukhtar Şarh Tanwir Al Absar*. Beyrut: Daru'l Kutub al-İlmiyye.
- International Islamic Fiqh Academy. "Waqf of Shares, ʿUkūk, Moral Rights, and Benefits." International Islamic Fiqh Academy. <https://iifa-aifi.org/en/32991.html>. (Erişim Tarihi: 06.10.2022).
- Iskandar, Iskandar, ve Hadi Sofuoglu (2023). "Exploring the Evolution of Waqf Laws and Contemporary Practices in Muslim Countries". *Islam Realitas: Journal of Islamic and Social Studies*, 9 (1), 57–70.
- Islam, Mohammad Monirul (2015). "Cash -Waqf : New Financial Instrument for SMEs Development in Bangladesh". *World Vision Research Journal*, 9 (1), 111–120.
- Kasanah, Nur (2019). "Wakaf Uang Dalam Tinjauan Hukum, Potensi, Dan Tata Kelola". *Muslim Heritage*, 4 (1), 85-96.
- Kasdi, Abdurrohman, vd. (2022). "Development of Waqf in the Middle East and Its Role in Pioneering Contemporary Islamic Civilization: A Historical Approach". *Journal of Islamic Thought and Civilization*, 12 (1), 186–198.
- Kaya, Süleyman (2003). "Para Vakıflar Üzerine". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1 (1), 189–203.
- Kudame, İbn (1985). *Al-Mughni*. 5th ed. Beirut: Dar al-Kutub al-'Arabi.
- Kuran, Timur (2001). "The Provision of Public Goods under Islamic Law : Origins , Impact , and Limitations of the Waqf System". *Law & Society Review*, 35 (4), 841–898.
- Latiff, Ahmad Zaki Haji Abd, vd. (2008). "Pengurusan Harta Wakaf Dan Potensinya Ke Arah Kemajuan Pendidikan Umat Islam Di Malaysia". *Jurnal Pengurusan Jawhar*, 2 (2), 25–62.
- Mahadi, Ahmad ve Hassan Yakubu (2015). "Funding the Sub - Saharan African Education Sector with Waqf : Experiences from Al-Azhar University and Selected Universities in Malaysia". *Journal of Creative Writing*, 1 (2), 40–54.
- Maksum, Muhammad (2011). "Pertumbuhan Asuransi Syariah Di Dunia Dan Indonesia". *Al-Iqtishad: Journal of Islamic Economics*, 3 (1), 35–48.
- Maula Nasrifah (2019). "Sukuk (Obligasi Syariah) Dalam Perspektif Keuangan Islam". *Asy-Syari'ah : Jurnal Hukum Islam*, 5 (2), 165–79.
- Mauluddin, Muhammad Ikhwan ve Asmak Ab. Rahman, (2018). "Cash Waqf from the Perspective of Majelis Ulama Indonesia (MUI) and the Scholars of Aceh: An Analysis". *New Developments in Islamic Economics: Examples from Southeast Asia*, 49–66.
- Nurdin, Nurdin (2021). "Politik Hukum Zakat Di Indonesia". *MIZAN: Journal of Islamic Law*, 5 (3), 435–44.
- Rizal, Zainal Veithzal (2016). "Pengelolaan Dan Pengembangan Wakaf Produktif". *Ziswaf*, (9) 1-16.
- Saebani, Beni Ahmad, Syamsul Falah ve Maman Abd Djaliel (2011). *Hukum Perdata Islam Di Indonesia*. Bandung: Pustaka Setia.
- Santoso, Dri, vd. (2023). "Quo Vadis of Islamic Law in National Law". *Russian Law Journal*, XI (3), 669–679.

- Saptono, Imam Teguh, vd. (2021). "Annual Report Cash Waqf Linked Sukuk 2021". Cakarta: Departemen Ekonomi Dan Keuangan Syariah Bank Indonesia.
- Saputra, Agung Bagja, vd. (2020). "Wakaf Polis Asuransi Jiwa Berdasarkan Wasiat Menurut Hukum Islam Dan Undang-Undang No. 41 Tahun 2004 Tentang Wakaf". *Al-Awqaf: Jurnal Wakaf*, 12 (1): 56–71.
- Saputra, Fauzan (2018). *Mekanisme Pengelolaan Dana Wakaf Pada PT Asuransi Takaful Keluarga Cabang Banda Aceh*. Lisans Tezi, Banda Açe: Ar-Raniry Üniversitesi.
- Sitompul, Herman (2021). "Eksistensi Sidang Virtual Online Menurut Kacamata Hukum Pidana Di Indonesia". *Res Justitia*, 1 (2), 188–204.
- Sulaiman, Syahnaz, ve Aznan Hasan (2017). "Dinamisme Wakaf Unit Amanah Menurut Perspektif Syarak". *Jurnal Syariah*, 25 (2), 157–86.
- Sulaiman, Syahnaz, vd. (2019). "Unit Trust Waqf: A Review of the Contemporary Fatawa". *International Journal of Islamic Studies*. (Özel sayı) 13 (2), 2289–9944.
- Sulistiani, Siska Lis (2018). "Analisis Implementasi Wakaf Wasiat Polis Asuransi Syariah Di Lembaga Wakaf Al-Azhar Jakarta". *Ijtihad : Jurnal Wacana Hukum Islam Dan Kemanusiaan*, 17 (2), 285-299.
- Sunandar, Heri, vd. (2020). "The Political Dynamic of Waqf Law in Indonesia". *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17 (7), 4717–4730.
- Suwaidi, Ahmad (2011). "Wakaf Dan Penerapannya Di Negara Muslim". *Economic: Jurnal Ekonomi Dan Hukum Islam*, 1 (2), 14-33.
- Syabhana, Muhammad. (2020). *Wakaf Saham Sebagai Instrumen Ekonomi Pembangunan Islam*. Doktora Tezi, Kalimantan: İslâm Kalimantan MAB Üniversitesi.
- Yanlua, Mohdar (2019). "Formalisasi Hukum Islam di Indonesia". *Tahkim*, 15 (1), 16–24.

